

על "הו!" 25

כרך 25 של "הו!" הוא ניסיון ראשון מסוגו להציג את הספרות העברית העכשווית במלוא מגוונה הטריטוריאלי. שלושת חלקיו של הגיליון חופפים את החלוקה הגיאוגרפית של היצירה העברית הנכתבת כיום: "עברית – אירופה", "עברית – אמריקה", וכמובן – "עברית – ישראל". אם בעבר היו כותבי הדיאספורה בגדר מיעוט מבוטל, הרי שכיום מספרם הולך וגדל והמשקל הסגולי שלהם משמעותי מאי-פעם. הגיע הזמן להפנות אליהם את הזרקור.

הכוחות ההומניסטיים, הדמוקרטיים והנאורים בישראל נמצאים בעיצומו של מאבק על עצם קיומה של ישראל כמדינה מוסרית. מערכת "הו!" היא חלק מהמאבק הזה. רבות ורבים מהכותבות/ים המשתתפים לאורך השנים ב"הו!" רתומים בכל מאודם למלחמה על דמותה של המדינה ומאוחדים בהתנגדות לריאקציה הלאומנית והגזענית שבשלטון. אך כחלק מאותה התפיסה האוניברסליסטית, הרואה בישראל חלק מהעולם הנאור, אנחנו מבקשים דווקא עכשיו להפנות מבט ליצירתם של כותבי עברית רבים, ילידי ישראל ברובם, שבחרו לחיות וליצור במקומות אחרים. ובמילים אחרות, להיפתח אל העולם הרחב דווקא בתקופה של הסתגרות הולכת וגוברת, ולבחון את מצב העברית וספרותה בעיניים פקוחות.

"הו!" 25 מוקדש אפוא לדיאספורה של הספרות העברית העכשווית. האטימולוגיה היוונית של המלה "דיאספורה" היא "פיזור", בראש וראשונה במשמעות הבוטאנית של המונח: זרייה, זריעה, הפריה על פני המרחב. הפזורה החדשה-ישנה הזאת של העברית וספרותה מסמנת שינוי פרספקטיבה ושינוי תפיסה היסטורי. העדפנו את המושג הלועזי הזה ואת הקונוטציה המפרה שלו, על פני מונחים טעונים יותר מבחינה אידאולוגית, כמו הגירה, עזיבה, "ירידה", בריחת מוחות, רילוקיישן, גלות וכו'. עשרות הכותבות/ים שיצירותיהם רואות אור בגיליון הזה הם עדות ברורה למפנה שחל בעניין הזה: הספרות העברית חוזרת, לראשונה זה שנים רבות, להיות ספרות אוניברסלית, הנכתבת לא רק בישראל אלא גם באירופה ובאמריקה. ולא באופן שולי או אנקדוטלי, אלא כתופעה רחבה שיש בה כדי לסמן את ראשיתו של מפנה תרבותי-היסטורי. היקף התופעה, יש לשער, עשוי לגדול בשנים הקרובות.

לשינוי הזה יש היסטוריה ארוכה: הספרות העברית המודרנית היא ספרות דיאספורית מראשיתה. מרכזיה החשובים במחצית הראשונה של המאה העשרים היו אודסה וברלין, לביב ופריז, וינה ווילנה, ורשה וניו יורק. מאז קום מדינת ישראל השתנו כידוע הנסיבות ההיסטוריות, והספרות העברית התרכזה, רובה ככולה, בתחומי המדינה. אלא שבשנים האחרונות שוב משתנות הנסיבות. לראשונה מאז 1948, שִׁבָּה הטריטוריה של הספרות העברית וחורגת מגבולותיה הגיאוגרפיים של מדינת ישראל. זהו תהליך הנמשך כבר שנים, אך הנסיבות הפוליטיות העגומות בישראל האיצו אותו בזמן האחרון עד כדי שינוי

פרדיגמה של ממש. ספרות עברית מעולה נכתבת כיום לא רק בתל אביב ובירושלים, אלא גם בברלין ובניו יורק, באמסטרדם ובפריז, בסקוטלנד ובקולומביה. מיטב חוקרי הספרות העברית העכשוויים פועלים לא רק בהר הצופים, ברמת אביב, בחיפה או בבאר שבע, אלא גם בסטנפורד ובאן-ארבור, בייל ובברקלי, בניו יורק ובשיקגו, באינלקו שבצרפת ובאוקספורד שבאנגליה, אם לנקוב רק בכמה דוגמאות.

אלא שמנגנוני הספרות העברית ומרכזי הכוח שלה מרוכזים עד כה בישראל לבדה. מו"לים, פרסים, קרנות, ועדות, סדרות ספרים, תוכניות ספרות ברדיו ובטלוויזיה, כתבי עת, ביקורת, מוספי ספרות – בכל אלה מתקיימת עדיין חפיפה מוחלטת בין גבולותיה הטריטוריאליים של ישראל לבין תחומי היווצרותה של הספרות העברית העכשווית. החפיפה הזאת היא אנכרוניסטית בעליל, וחמור מכך: היא מבטאת לא פעם הלכי רוח בדלניים ואף לאומניים. כך, למשל, מדי שנה מעניק מפעל הפיס את פרס ספיר לספר הטוב ביותר של סופר עברי תושב ישראל. הטוב בישראל – לא הטוב ביותר בעברית. לכאורה ניואנס קטן, אך זהו למעשה ההבדל בין פרס שתכליתו אסתטית-ספרותית לבין פרס לאומני. לא איכות הספר בלבד קובעת, אלא קודם כול – כתנאי סף לעצם האפשרות להגיש מועמדות – המקום שבו בחר/ה המחבר/ת להתגורר. ובמילים אחרות, "נאמנות" למדינה, על פי אמות מידה פוליטיות, לאומניות, חוץ-ספרותיות במובהק.

זהו מצב עניינים אופייני לרוח הרעה, הבלתי-דמוקרטית, המנשבת כיום בישראל. מדיניות המכופפת, בין שאר עוולותיה, גם את חיי הספרות והתרבות הישראלים לקריטריונים בדלניים. זאת בשונה מפרסי ספרות מרכזיים בשפות אחרות, שאינם בוחנים את מקום מגוריהם של הכותבים אלא את איכות יצירתם בלבד. דוד פוגל, אילו חי היום, לא היה יכול להיות מועמד לפרס ספיר על 'חיי נישואים' שלו, וכמוהו כמה מ טובי הכותבות/ים של הספרות העברית בימינו.

שני החלקים הראשונים של הכרך הנוכחי מוקדשים ליצירות של סופרות/ים, משוררות/ים וחוקרות/ים הפעילים בדיאספורה של הספרות העברית. ליד שמו של כל אחד מהכותבים החיים מחוץ לישראל ציינו את מקום מגוריו, וכך מתקבלת מפה ראשונה מסוגה של הגיאוגרפיה של היצירה העברית במלוא היקפה העכשווי. החלק השלישי של הגיליון מוקדש לשירה שנכתבה על ידי משוררות/ים תושבי ישראל, כבכל גיליון אחר של "היו!", והוא כולל יצירות פרי עטם של עשרות כותבות וכותבים בני דורות שונים וזרמים פואטיים מגוונים.

בקול הקורא שפרסמנו ביקשנו מהכותבות/ים לשלוח אלינו שירים העוסקים במעברים ובתמורות, בהגירה ובשינויי מקום. מכלול היצירות בגיליון, על שלושת חלקיו, מאפשר לבחון מחדש את תפיסת המקום והבית כפי שהיא מיוצגת כיום ביצירה העברית, באחת התקופות העכורות והעגומות ביותר בתולדות מדינת ישראל – ימים של שבר ושל מאבק, שהשפעתם ניכרת כמדומה ביצירתם של כותבי העברית באשר הם. המחשבה על מושג הבית עומדת גם בבסיסו של שיתוף פעולה חדש בין "היו!" לבין כתב העת האקדמי Dibur של אוניברסיטת סטנפורד שבקליפורניה, בעריכת פרופ' ורד קרתי שם-טוב, שגיליונו החדש מוקדש כולו לדיון במושג הבית, על משמעויותיה המגוונות של המילה. בחלק ה"אמריקני" של הגיליון כללנו, כמחווה להיסטוריה העשירה של היצירה העברית

מחוץ לישראל, מבחר שירים נשכחים מאת המשורר העברי-ניו יורקי החשוב גבריאל פרייל (1911-1993). אלה שירים שהתפרסמו בעיתונות הספרותית אך מעולם לא כונסו בספריו של המשורר. אנחנו מודים לפרופ' גדעון טיקוצקי שהביא אותם לדפוס והקדים להם מבוא. פרטים נוספים על גבריאל פרייל, "הדוכס הגדול של ניו יורק", כפי שכינה אותו בחיבה דן פגיס, כלולים במסתו המרתקת של פרופ' שחר פינסקר שכותרתה: "טיפה בתוך הים: על הספרות העברית מחוץ לישראל – אז והיום" (עמ' ???).

את הגיליון חותם מקבץ תרגומים משירתה של רבקה בסמן בן-חיים, ילידת וילקומיר (ליטא), 1925 (תרגמה מיידית והקדימה מבוא: רחל שליטא). בסמן בן-חיים, אחרונת משוררות היידיש שהחלו לפעול לפני המלחמה, הלכה לעולמה השנה בגיל 98. הסתלקותה מסמלת את קיצה של ספרות היידיש המודרניסטית הגדולה, שכמה מנציגיה החשובים פעלו במדינת ישראל. מערכת "הו!" אבלה על לכתה.

*

תודה מקרב לב לאנשי עמותת "הו!", ובראש וראשונה ליו"רית סיון בסקין, ולמנכ"ל העמותה, אבי דאול, המשקיעים את מיטב מרצם בפעילויות כתב העת. תודה רבה למיכאל קגזנוב, דורית שילה, משה סקאל, גיל פייר, מתן מרידור, אמיר בקר, לילך נתנאל, רועי חן, עומר אבן-פז, שי צור, אורית נוימאיר-פוטשניק, דותן ברום ונדיה אייזנר, וכן לתותי ורוני פורת ולרו"ח שלמה יניב, המסייעים לנו רבות בפעילות העמותה. תודה מיוחדת לרכזת עמותת "הו!", נגה לביא, וליואל טייב, המסייע בהגהת כתב העת.

אנחנו מודים לאנשי הוצאת הקיבוץ המאוחד על שיתוף הפעולה הפורה וארוך השנים. תודה רבה לאלי אורן ולאנשי בית הדפוס שלו, וכן למיכל קול מסטודיו ICONICA, המעצבת את עטיפות כתב העת. ישראל סמילנסקי, גדעון טיקוצקי ויוסי אטון סייעו לנו בנדיבות רבה בשנה מלאת אתגרים, ואנחנו מודים להם על כך מעומק הלב.

את "הו!" אפשר להשיג בחנויות הספרים או במכירה ישירה באתר של הוצאת "הקיבוץ המאוחד". אתם/ן מוזמנות/ים גם לעקוב אחרי עמודי הפייסבוק והאינסטגרם שלנו. את קובצי ה-PDF של היצירות שפורסמו בכרכים הקודמים של "הו!" אפשר למצוא ברשת באתר "לקסיקון הספרות העברית החדשה".

כתבי יד אפשר לשלוח במייל לכתובת

oh.literature1@gmail.com

דורי מנור